

О.І. КОЛОТЮК, асистент кафедри організації виробництва та управління персоналом, НТУ «ХПІ», Харків
Р.П. ТАТАРЧУК, студент, НТУ «ХПІ», Харків

ІННОВАЦІЙНА «ПАСИВНІСТЬ» УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Розглядаються причини, наслідки та шляхи подолання низької інноваційної активності вітчизняної економіки у цілому та українських підприємств

Ключові слова: інноваційна активність, конкурентоспроможність, нематеріальні активи, фінансування інноваційної діяльності, науково-дослідні роботи

Вступ. Конкурентоспроможність будь-якої національної економіки визначається конкурентоспроможністю її основних господарюючих суб'єктів – підприємств. Нажаль, конкурентоспроможність українських підприємств залишається вкрай низькою порівняно з показниками соціальної та економічної ефективності підприємств економічно розвинутих країн, що є негативним фактором щодо подальшої інтеграції України з ЄС. Рішення проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств пов'язано з їх комплексною інноваційно-технологічною модернізацією [1], підвищенням показників інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень і літератури. Дослідженню проблем і шляхів підвищення конкурентоспроможності та проведення модернізації економіки України, її галузей та окремих підприємств присвятили свої роботи: Геєць В., Ілляшенко С., Квасюк Б., Раєвнева О., Семиноженко В., Палиця С., Федулова Л., Федоренко В.Г. та ін. Разом з тим ці роботи присвячені стратегічним напрямкам інноваційного розвитку підприємств, галузей та національної економіки загалом, тоді як на тактичному та оперативному рівні управління підприємством практично відсутні теоретичні, методичні та практичні розробки щодо посилення інноваційної активності, як основного засобу забезпечення конкурентності вітчизняних виробників.

Мета дослідження, постановка задачі. Метою статті є виявлення причини, проявів, наслідків та шляхів подолання низької інноваційної активності вітчизняної економіки у цілому та українських підприємств.

Матеріали досліджень. Інноваційну активність виробників визначають такі групи факторів [2]:

- зовнішні або загальноекономічні чинники (політичні, правові, чинники, тенденції інноваційної діяльності в державі, розвиток інноваційної інфраструктури тощо), які відбивають вплив макросередовища;

- зовнішні регіональні фактори (частка регіону в інноваційної діяльності держави, обсяг і структура інноваційних інвестицій регіону, його інноваційна інфраструктура, підтримка інновацій регіональними органами влади, інвестиційна привабливість регіону тощо);

- внутрішні фактори (галузєва приналежність підприємств, наявність пільг і державної підтримки, матеріальних, фінансових, інформаційних та трудових ресурсів, фінансовий стан і результати діяльності виробника тощо).

Ці фактори тісно пов'язані між собою та формують інноваційну активність суб'єктів господарювання. Вона визначається двома основними чинниками: станом інноваційного потенціалу підприємства та ефективністю системи управління інноваціями. Зовнішнє середовище може як обмежувати, так і сприяти інноваційному розвитку. Інноваційну активність підприємств країни відбивають наступні показники:

- питома вага підприємств, що впроваджують інновації;
- питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової;
- кількість освоєних інноваційних видів продукції;
- кількість впроваджених нових технологічних процесів (у т.ч. маловідходних та ресурсозберігаючих).

На загальні проблеми функціонування підприємництва в Україні вказують результати світових рейтингів: за Глобальним інноваційним індексом Україна у 2009 р. посіла 64-е місце з 110 [3]; у 2010 р. за Індексом конкурентоспроможності – 89-е з 133 [4], за сприятливістю підприємницького середовища – 143-е місце з 183 [5]; у 2011 р. за рейтингом економічної свободи – 164-е з 179 (відповідає стану «задушеної економіки») [6]; за рейтингом привабливості для бізнесу – 97-ме місце з 127 [7].

Невтішні висновки міжнародних рейтингів корелюються з реальними показниками економічних результатів українського бізнес-сектора. Так, скорочується число малих і середніх фірм, частка зайнятих у них, що відображає олігополізацію економіки. Більше 40% представників малого бізнесу в країні збиткові. Попри велику кількість виробників, обсяги їх господарської діяльності в сільському господарстві, будівництві та транспорті залишаються незначними. Зменшуються обсяги реалізації

продукції. Наприклад, у 2009 р. цей показник зменшився на 21,4% порівняно з 2008 р.

Продуктивність праці в реальному секторі не відповідає світовим стандартам. У середньому працюючий українець у 2008 р. приніс країні 16,1 тис. дол. У Люксембурзі це – 192,9, у Сінгапурі – 129,1, в Норвегія –101,9 тис.дол. На думку аналітиків, щоб забезпечити темпи зростання ВВП на рівні 1998-2007 рр., необхідно підняти продуктивність праці як мінімум в 2,5 рази, тобто вийти на рівень Польщі, Туреччини, Естонії, Литви та Чилі [8].

Спостерігається вкрай неефективне використання основних фондів, високий рівень їх морального та фізичного зносу, особливо в сфері транспорту та зв'язку, будівництва, промисловості, освіти. Більшість вітчизняних виробників інноваційно пасивні. Так, якщо у 2000 р. інноваціями займалися більше 18% підприємств, то у 2006 р. – лише 11%, у 2011 р. – 16,2%. Однак більшість коштів витрачається на придбання обладнання та ПЗ (більше 60% всіх витрат). При цьому частка коштів, що спрямовані на власні дослідження та розробки у 2011 р. становила лише 6,9% [9]. Скорочується показник реалізованої інноваційної продукції. У 2010 р. частка інноваційної продукції досягла мінімуму – 3,8%. Так, динаміка інноваційної активності промислових підприємств з 2006 по 2010 рр. стабільно низька. У розвинених країнах частка інноваційно активних виробників вище в 4-5 разів за Україну і становить 60-70% їх загального числа [10]. Науково-технічний потенціал України, в частині наукових організацій, кількісно скорочується: 1255 од. у 2011 р. порівняно з 1518 од. у 1998 р. і 1510 у 2005 р. Стрімко зменшується кількість науковців: з 313 тис. у 1990 р. до 85 тис. у 2011 р. Занизька частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП: 1,36% у 1990 р., 0,98% у 2006 р. та 0,79% у 2011р. Це негативно позначається на загальному рівні інноваційності економіки. Зростання відбувається виключно за рахунок екстенсивних факторів, що закликає до оновлення матеріального і накопичення людського капіталу для втілення інновацій [10].

Нематеріальні активи в балансовій вартості промислових підприємств складають близько 2%. Створенням і використанням передових виробничих технологій займаються 1694 підприємства. У 2010 р. були створені 376 передові технології, з яких 87,8% – нові для України, а 12,2% – принципово нові. Проте інтелектуальна власність не оформлена і не захищена патентами і ліцензіями. Практично не фіксується участь інтелектуальної складової у господарському обігу виробників. Ринок інтелектуальної власності не сформувався, хоча в інших країнах приносить мільярди [3, С.49]. Одночасно з 2008 р. спостерігається погіршення фінансової стійкості українських фірм. Зростає кількість збиткових виробників: до 2010 р. збитки мали 52,5%

підприємств. У 2011 р. показник становив 42,6%, а в промисловості – 41,4%. Зменшується капітал суб'єктів бізнесу та обсяги інвестицій в основний капітал. Особливо значним це скорочення було в машинобудуванні (на 53,7%), металургії та виробництві меблів (51,3%), у добувній промисловості (35,9%). За комплексним показником соціально-економічної ефективності найбільш відстає переробна промисловість, що характеризується найнижчою часткою оплати праці та доданої вартості у випуску (характеризує рівень технології виробництва), найнижчим рівнем соціальної справедливості та високим рівнем тінізації економіки. У свою чергу, переробна промисловість забезпечує найбільший внесок у зростання випуску та доданої вартості країни, тому ефективність цього сектора багато в чому визначає загальний соціально-економічний розвиток України [4].

Висновки. Активізація інноваційних процесів в Україні на рівні держави та окремих підприємств вимагає низки заходів, серед яких:

- розвиток інфраструктури інноваційної діяльності та забезпечення ефективної підтримки інноваційного підприємництва. Для цього слід запровадити комерціалізацію результатів наукових досліджень через держзамовлення інноваційних технологій та сприяти розвитку інноваційної та інвестиційної інфраструктури (фондових, товарних та універсальних бірж, депозитаріїв, інститутів спільного інвестування, інноваційних і інвестиційних фондів, технопарків, страхових компаній, науково-консультаційних центрів);
- впровадження системи економічних стимулів модернізації на основі технологічних інновацій. Підвищення інноваційної активності підприємств вимагає привабливих умов інноваційного інвестування, а саме: розвитку правових основ інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств, формування ефективного правового механізму гарантій захисту інвестицій, сприяння розвитку банківської системи України, застосування сучасних банківських технологій та інструментів для забезпечення якості банківських послуг та спрямування банківського капіталу до інноваційного інвестування, реформа податкової системи та поетапне зниження податкового навантаження, державна фінансова підтримка інноваційних проєктів. На рівні підприємства ефективна стратегія інноваційного розвитку має усувати ті слабкі сторони, які перешкоджають успішній діяльності, заважають використовувати потенційні можливості. Але при цьому важливо пам'ятати, що в умовах нестабільності і невизначеності, переваги з часом можуть перетворитися на слабкості, тому стратегія інноваційного розвитку має орієнтуватися не стільки на максимально ефективне використання

існуючих можливостей, скільки на виявлення і розвиток можливостей і характеристик, які визначатимуть успіх у майбутньому.

Список літератури: 1. Бужимська К.О. Деякі складові теоретико-методологічної бази інноваційно-технологічної модернізації / К.О. Бужимська // Доступ до електронного ресурсу: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/4_50/44.pdf. 2. Бондаренко Н.М. Напрями підвищення інноваційної активності промислових підприємств // Донбас-2020: перспективи розвитку очима молодих вчених: Матеріали V науково-практичної конференції. м. Донецьк, 25-27 травня 2010 р. – Донецьк, ДонНТУ, 2010.- 973 с. 3. The Innovation Imperative in Manufacturing: How the United States Can Restore Its Edge. 4. The Global Competitiveness Report 2010–2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf. 5. Ease of Doing Business in Ukraine — Doing Business 2011 — The World Bank. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/explore/economies/ukraine>. 6. Index of Economic Freedom 2011 — Ranking the Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking>. 7. Україна у 2010 р.: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку [Текст] / За заг. ред. А.В. Єрмолаєвського. – 2010. К.: НІСД.– 526с. 8. Продуктивність праці в Україні – одна з найнижчих у світі. 29.04.2010 Інформаційне агентство УНІАН [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-374933.html>. 9. Наука та інновації [Електронний ресурс]: Державний комітет статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 10. Дементьєв В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз [Текст] / Дементьєв В., Вишневський В. // Економічна теорія. – 2011.– № – С.5-20.

Надійшла до редколегії 04.03.2013

УДК 631.21.52

Інноваційна «пасивність» українських підприємств на сучасному етапі: причини, наслідки та шляхи подолання/О.І. Колотюк, Р.П. Татарчук // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 22 (995) - С. 33-37. Бібліогр.: 10 назв.

Рассматриваются причины, последствия и пути преодоления низкой инновационной активности отечественной экономики в целом и украинских предприятий

Ключевые слова: инновационная активность, конкурентоспособность, нематериальные активы, финансирования инновационной деятельности, научно-исследовательские работы

The article deals with the causes, effects and ways to overcome low innovation activity of the national economy in general and the Ukrainian enterprises at present

Keywords: innovation activity, competitiveness, intangible assets, financing innovation, research and development